

Toimijaverkostoteoria ja matkailu

René van der Duim, Carina Ren and Gunnan Thór Jóhannesson (toim.): Actor-Network Theory and Tourism. Ordering, materiality and multiplicity. Contemporary geographies of leisure, tourism and mobility -sarja. Routledge, Lontoo 2011. 180 s. ISBN: 987-0-415-62072-7

René van der Duim, Carina Ren ja Gunnan Thór Jóhannesson käsittelevät toimittamassaan kokoomateoksessa teoksen nimen mukaisesti toimijaverkostoteorian ja matkailututkimuksen yhtymäkohtia. Toimijaverkostoteoriassa toiminnan ja toimijoiden nähdään aina edellyttävän kollektiivin, toimijaverkoston, joka yhdessä toimimalla saa aikaan muutoksia ja käännöksiä maailmassa. Toiminnalla on usein tarkoituksenmukaisia ja ei-tarkoituksenmukaisia vaikutuksia verkoston eri osissa. Niinpä toimijaverkostoteoreettisella tarkastelulla voidaan hahmottaa, kuinka arkielämän käytännöt siirtyvät verkostojen ja suhteiden kautta osaksi laajempia sosiaalisen muutoksen prosesseja. Toimijaverkostoteoriaa on sovellettu jo yli kahden vuosikymmen ajan laajasti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

Teos tuo toimijaverkostoteorian käytön ja soveltamisen ensimmäistä kertaa laajempaan tarkasteluun matkailun tutkimuksessa. Se ei kuitenkaan ole matkailunkaan kentällä ensimmäinen avaus tähän keskusteluun. Esimerkiksi teoksen toimittajat ovat itse hyödyntäneet useissa aiemmissä tutkimuksissaan toimijaverkostoteoriaa matkailun

viitekehyksessä: Jóhannesson on tutkinut matkailutalouksien syntyä ja muodostumista toimijaverkostoteorian avulla. Ren puolestaan on käyttänyt toimijaverkostoteoriaa kohdemarkkinoinnin kentällä. Duim on omassa väitöskirjassaan esitellyt käsitteen *Tourismscape*. Käsite ohjaa myös tämän julkaisun tapaa jäsentää matkailua. Käsitteenä *tourismscape* lähestyy matkailua, sen prosesseja ja toimijoita sekä tilallista muotoutumista toimijaverkostoteorian ehdoin. Toimijaverkostoteoria tuo käsitteeseen näkökulman, jossa matkailua jäsennetään tutkimalla matkailun toimijoiden osallistumisen ja järjestäytymisen prosesseja tiettyssä tilassa, ajassa ja paikassa. Näissä prosesseissa ihmiset ja asiat kietoutuvat konkreettisesti ja abstraktisti osaksi matkailun *tourismscapea*, ja heidän suhteitaan toisiinsa voidaan kuvata verkostojen avulla.

Teos rakentuu yhdestätoista luvusta, joista kolme ensimmäistä sekä teoksen viimeinen luku ovat toimittajien yhdessä kirjoittamia. Yhdessä kirjoitetut alkuluvut muodostavat kirjalle eräänlaisen laajennetun johdanto-osan ja viimeinen luku toimii kirjan yhteenvetona. Teoksen varsinaisen

johdantoluvun jälkeinen luku avaa yksityiskohtaisemmin toimijaverkostoteoriaa: teorian ontologisia taustaoletuksia sekä sen tutkimuskohteelle ja -menetelmille antamia mahdollisuuksia ja rajoituksia. Kolmannessa luvussa kuvataan teorian soveltamisen lähtökohtia matkailun tutkimuksessa, erityisesti jo aiemmin mainitun *tourismscape*-käsitteen näkökulmasta. Luvuissa 4–10 lukijalle esitellään erilaisten esimerkkien avulla, miten toimijaverkostoteoriaa on sovellettu matkailun kuvantamisessa ilmiönä. Esimerkeissä käsitellään matkailun järjestäytymistä hyvin erilaisten toimijoiden näkökulmasta, kuten matkatoimiston, kuubalaisen sikarin, riskin käsitteen tai koko maapallon kautta.

Matkailun paikkasidonnaisuus tulee kirjan esimerkeissä vahvasti huomioiduksi. Erityisesti luvut 7–9 keskittyvät siihen, miten matkakohdetta voidaan tutkia ja ymmärtää. Luvuissa pohditaan, miten matkailukohteita voidaan tulkita monitahoisina prosesseina, joissa merkityksellistyy niin kohteen konkreettinen sijainti, paikan historia sekä tulkinnat ja esitykset historiasta, paikkaan liittyvät materiaaliset tekijät kuin vir-

tuaalinen viestintä kohteesta. Paikan merkitys korostuu myös esimerkkiluvuissa 5 ja 6, kun tarkastellaan matkailun järjestäytymistä kuubalaisen sikarin kautta ja kun kuvataan Norjan vuoristoon sijoittuvan tapauksen avulla, miten matkailun riskien hallittavuutta voidaan edistää tietoisuuden lisäämisellä kaikista riskiin liittyvistä tekijöistä. Kohdenäkökulmaa jatketaan myös viimeisessä esimerkkiluvussa, jossa yhtenä näkökulmana tarkastellaan koko maapalloa matkakohteena.

Viimeisessä luvussa toimittajat vetävät yhteen kirjan annin ja jäsentävät sitä teoksen alaotsikossa nimettyjen teemojen ”järjestäytyminen”, ”materiaalisuus” ja ”moninaisuus” (*ordering, materiality ja multiplicity*) mukaisesti. Teemojen kautta kirja esittelee näkemyksen matkailusta monien, yhtäaikaisten prosessien muodostamana erilaisten todellisuuksien summana, joiden tulkinta riippuu kulloinkin tarkastelussa keskeiseksi toimijaksi valitun asemasta ja olemassaolosta.

Toimittajat ovat valinneet teoksen tarkentaviksi näkökulmiksi ja kirjan läpileikkaaviksi teemoiksi käsitteet järjestäytyminen, materiaalisuus ja moninaisuus toimijaverkostoteoriaan olennaisesti liittyvien *symmetrian* periaatteen tai *käännöksen (translation)* prosessin korostamisen sijaan. Tämä ei tar-

koita kuitenkaan sitä, että nämä toimijaverkostoteorian peruskäsitteet olisi unohdettu. Erityisesti symmetrian periaate on voimakkaasti läsnä kaikkien valittujen katsantokantojen taustalla. Symmetrian periaate vaatii lähestymään samalla tavoin kaikkea mitä teorian avulla kuvataan. Näin ollen toimija on mikä tahansa, joka toimii tai vastaanottaa toimintaa toisilta. Toimija määrittäyty sen mukaan, minkälaiset ovat sen suhteet muihin toiminnan osapuoliin. Tämä lähestymistapa murentaa erottelua, kuten globaali-lokaali, makro-mikro tai ihmiset ja asiat. Erottelut kuvaavat asioiden luonnetta ja toimijaverkkoteoria kysyy luonteen sijaan sitä, miten eri asiat ovat osa tai miten ne vaikuttavat erilaisiin järjestäytymisen prosesseihin. Tämän periaatteen mukaisesti käsiillä oleva teos kysyy siis, miten toimijat ja toiminta järjestäytyvät matkailussa.

Teos täydentää toimijaverkostoteorian keskustelua matkailun näkökulmasta; siksi se soveltuu matkailun tutkijoiden ja kehittäjien käytettäväksi. Teos edellyttää kuitenkin lukijaltaan perehtymistä toimijaverkostoteorian käsitteistöön ja lähtökohtiin, eikä se tarjoa mitään yksikertaisia välineitä matkailun kehittäjien työhön. Kirja avaa enemmänkin näkökulmia tarkastella ja ymmärtää matkakohteita,

matkailuilmiota ja sen monita-
hoista dynamiikkaa toimijaverkostoteorian kautta. Teoriaa ei kuitenkaan pidä käyttää pakettiratkaisuna matkailuun tyypillisesti liitettyjen prosessien kuvantamiseen, sillä silloin sorrutaan helposti vain voimakkaimmin näkyvien toimijoiden, näkökulmien ja verkostojen huomioimiseen. Ja kuten myös toimittajat huomauttavat, jotta matkailun tai minkä tahansa ilmiön tutkittavien todellisuuksien moninaisuutta voidaan käsitellä, myös teorialle pitää antaa tilaa kehittyä avoimena ja moninaisena prosessina.

Toimijaverkostoteoriaa hyödyntämällä voidaan auttaa määrittämään erilaisia matkailuilmioon liittyviä käytäntöjä ja tekijöiden järjestäytymisen tapoja ja tehdä siten näkyväksi matkailun moninaisuutta. Toiminnan järjestäytymisen tarkastelu muutoin kuin tavanomaisesti keskeiseksi nähtyjen toimijoiden, niin inhimillisten kuin ei-inhimillisten, tai prosessien näkökulmasta voi auttaa esimerkiksi matkailun tuotekehittelyssä, matkailun turvallisuuden edistämässä tai matkailun paikalliseen kehittämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa.

Maria Hakkarainen